

Список використаних джерел

1. Барзилович Д.В., Климов Ю.А., Омеляненко М.В. Аналіз нормативної бази Європейського Союзу у будівництві // Будівництво України. – 2006. - №9. – С. 2-9.
2. ДБН В.1.2-11-2008 «Основні вимоги до будівель і споруд. Економія енергії». – К.: Мінрегіонбуд України, 2008.

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы формирования нормативного обеспечения проектно-строительной деятельности в современных условиях.

Ключевые слова: проектно-строительное дело, нормативная база.

Annotation

In article considered questions of formation of normative maintenance of design-building activity in modern conditions.

Keywords: design-building business, normative base.

УДК72.01

Я.М.Тарас,

*завідувач відділу етнології сучасності Інституту народознавства НАНУ
України, канд. арх., доцент*

МЕТОДИКА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЕВ'ЯНИХ ЦЕРКОВ

Анотація: розглядається методика дослідження попередниками, методи якими досліджуються дерев'яні церкви.

Ключові слова: методика, методи дослідження, дерев'яна церква.

Ще на початку ХХ ст. Д.Антонович, В.Січинський, а пізніше В.Залозецький і М.Драган вказували на необхідність досліджувати пам'ятки дерев'яного будівництва спеціально розробленою методикою. Пильна увага до цього питання зумовлена тим, що на той час у мистецькій науці про дерев'яні церкви стосовно генези, впливів, за В. Січинським, існував “свого роду хаос”, а всі теорії були “збудовані на випадковому, обмеженому і не точному матеріалі...” [1]. У 1925 р. В.Січинський зазначив, що “ми мусимо досліджувати пам'ятники українського будівництва точними науковими методами, щоби створити основу для певного всестороннього і точного досліду, в даному разі галицької церковної дерев'яної архітектури, звісної

дотепер тільки по знімкам або рисункам ” [2]. Складність дослідження дерев’яних церков у 1923 р. відзначив Д.Антонович, зауваживши, що зібрані матеріали до класифікації церков “ще не дали щасливих наслідків. Навіть не ясно, що власне треба покласти в основу класифікації українських дерев’яних церков — чи їх основний план, чи систему покриття церкви, яка найбільше характеризує стиль будівлі, чи місцевість будування і получену з тим різницю дерев’яного матеріалу, чи може ще який інший принцип ” [3].

Головною причиною хаосу та різнотлумачень одного питання було те, що вивчення сакрального мистецтва велось однобічно, без спеціальних методичних розробок щодо студій дерев’яного будівництва. Уперше за розроблення відповідних методів дослідження дерев’яних церков взявся В.Січинський, про що й оголосив на Першому конгресі слов’янських географів і етнографів у Празі 1924 р. [4] Над цим завданням учений працював протягом багатьох десятиріч [5]. Спеціально на методиці дослідження сакральної дерев’яної архітектури у своїх працях зупинялися В.Залозецький, М.Драган [6].

Радянська мистецтвознавча школа внесла в дослідження політично-ідеологічний аспект і обмежила не тільки теми, але й методологічні засади студій. Свідоме уникнення питань, пов’язаних з генезою, скерованість досліджень на вивчення архітектурно-конструктивних особливостей церков не давали можливості широко використовувати різні методи дослідження та всебічно вивчати дерев’яні церкви. Здебільшого вчені радянського періоду не вказують, які методи вони застосовують [7], лише С.Таранушенко говорить про це у праці “Монументальна дерев’яна архітектура Лівобережної України” [8].

Такий стан справ щодо методики та вибору методів дослідження сакральної архітектури вимагає докладніше зупинитися на цьому питанні.

Підвалини історичних студій складає монографічний спосіб дослідження окремих пам’яток або мистецько-історичних проблем, на основі якого пізніше будуються фундаментальні праці. Основи монографічного дослідження окремих дерев’яних церков заклали Ю.Захарієвич, М.Ковальчук, Є.Січинський, Ф.Вовк, В.Щербаківський, В.Січинський, В.Залозецький, М.Драган, О.Цинкаловський [9]. Науково-теоретичне обґрунтування цього методу зробили В.Січинський і В.Залозецький [10].

Монографічне дослідження українського дерев’яного сакрального будівництва Галичини почалося з опису окремих церков (церкви св. Юра, Чесного Хреста в Дрогобичі, церква св. Юра в Роздолі) [11] у різних регіонах України [12]. Наступні ґрунтовні дослідження окремих церков проводились епізодично [13]. У післявоєнний період переважно монографічним способом вивчалися українські дерев’яні церкви поза межами України [14].

Через обмеження ідеологічного характеру в радянські часи було важко здійснити монографічні дослідження сакральних об'єктів, тому про окремі з них маємо лише архітектурно-мистецький аналіз у загальних працях з дерев'яної архітектури або у виданнях, присвячених пам'яткам містобудування та архітектури, пам'яткам мистецтва України, у книгах-путівниках по Українських Карпатах, Україні [15]. У радянський час монографічне дослідження окремих дерев'яних церков Лівобережної України вдалося здійснити лише С.Таранушенку [16].

Аналіз праць показав, що для студій дерев'яної церкви використовували два методи: порівняльний та систематизаційний (історико-систематизаційний). Найпоширенішим у кінці XIX – на початку XX ст. був порівняльний метод, що ґрунтувався на пошуках відповідних взірців в Україні та за її межами. Цей метод у своїх працях застосовували вчені Г.Павлуцький, А.Вольфскрон, Л.Дітріхсон, М.Соколовський, К.Мокловський, Й.Стржиговський та інші. Порівняння проводились і на основі зовнішнього вигляду церкви, її плану (А.Вольфскрон, Л.Дітріхсон, К. і Т.Мокловські), конструктивних вирішень, теслярської техніки (М.Соколовський), і на засадах глибинного історичного зіставлення із взірцями дохристиянських святинь (Й.Стржиговський, Ф.Шміт). Механічне порівняння — зіставлення планів, об'ємних вирішень без розгляду конструктивних рішень, обґрунтування висновків історичними відомостями та документами призвело до суб'єктивних здогадок, романтичних теорій, існували в кінці XIX – на початку XX ст. Наприклад, що українське дерев'яне будівництво має зв'язок з індійським, китайським, турецьким, норвезьким, візантійським, російським, польським, німецьким, “західним” тощо [17]. Цей метод переважно опертий на інтуїцію, за якою твердження сприймаються аксіомно, без доведення; користуватися ним особливо небезпечно, якщо дослідник має певні політичні та наукові упередження. Досвід показав, що цей метод дослідження не висвітлює дійсного стану речей, що мали місце упродовж великого проміжку часу в сакральному дерев'яному будівництві. Ґрунтовані на порівняльному методі, концепції розвитку української сакральної архітектури часто відриваються від реальності, оскільки не враховують природи матеріалу, хронологічної специфіки, особливостей географічного та культурного середовища.

Найбільше в історично-порівняльному аналізі творів мистецтва досяг Йозеф Стржиговський, який “один із перших... розглядає твори мистецтва з точки зору їхнього внутрішнього змісту, звільняючись від зовнішнього детермінізму Тена...” [18], без урахування хронологічної послідовності їхнього створення, шляхом виявлення пластичної спільності віддалених один від одного і у просторі, і в часі творів мистецтва, а потім індуктивним шляхом

виводить загальний прототип. Цей метод був значним поступом у дослідженні художніх форм, але мав певні недоліки, оскільки виключив можливість появи ідентичних форм у подібних обставинах в іншому часі на інших теренах. Це приводило до того, що хтось у когось позичив, хоча одні й ті самі конструктивні вирішення можуть виникати в різний час на різних теренах.

У перших десятиріччях ХХ ст. розвиток історико-мистецької науки заперечив гіпотезу залежності стилів винятково від ужитковості, техніки та матеріалу. У цей час гору взяла віденська школа, яка реабілітувала творчу основу, зумовлену мистецько-естетичними потребами людини. З огляду на це, утворився новий метод підходу до мистецьких явищ і історичних процесів, головним чинником якого став стилістичний аналіз — стиль і його мистецькі вартості [19]. “Історія мистецтва в цей період стала історією мистецьких прямувань, а головною методою їх досліджень став стилістичний аналіз” [20]. Цей метод ввели визначні історики мистецтва І.Вельфлін, А.Рігль, Ф.Віккгоф, М.Дворжак, А.Брінкман і інші [21]. Стилістичним методом у 1922–1923 рр. студював дерев’яні церкви Закарпаття В.Залозецький [22], аналізуючи наявність стилю “в архітектурі за пластичністю форми, структурністю, технологічністю, оптичними ефектами, розкладом мас...” [23]. “Ця метода довела до результату, що дерев’яна архітектура Закарпаття — це відгук історичних стилів і що в ній пробивається в різних стадіях і варіантах синтеза архітектури східної та окцидентальної Європи” [24]. Цією методою досліджував дерев’яні церкви Закарпаття України чеський дослідник В.Менцль [25].

Підтримував стилістичний метод у дослідженні дерев’яних церков учень В.Залозецького Ю.Бабій [26]. Цей метод мав бути, за В.Залозецьким, основним і “приложеним” до вивчення всіх “областей властивого поширення нашої дерев’яної архітектури” [27]. Хоча Г.Павлуцький визнавав, що “історичні стилі вправді впливали, але... не змінили національного стилю”, однак вважав, що вивчення церков стилістичним методом є недоцільним, бо “до українських дерев’яних церков не можна прикласти ні однієї з звисних мистецьких схем; не можна їх відносити ні до готики, ні до стилю відродження, ні до бароко: вони самі становлять стиль...” [28]. У 1937 р. стилістичну методу дослідження церков критикував М.Драган: “у дослідах народного мистецтва стилістична аналіза може тільки частинно допомогти. Дає вона лише односторонні висліди”; “Народні будівничі хоч би і підпадали під вплив форм нового стилю, завсіди виходять зо становища старих традицій, особливо у техніці ” [29]. Додамо, що стилістичний аналіз при відсутності графічного матеріалу та без вивчення впливів на дерев’яну церкву інших чинників не може розв’язати питання,

пов'язані з генезою будівництва, встановити час виникнення та етапи розвитку певного типу церкви.

Стилістичний метод разом з порівняльним, історико-систематизаційним широко використовували вчені, що стоять на позиції побутування “чистих стилів”, в основі якої лежить концепція існування центрів “високих” культур (єгипетська, елліністична, римська, візантійська, індійська, китайська тощо), “що мають незрівнянно більшу вартість і значення в історії ніж інші культурні явища, котрі знаходяться на периферії і є лише гібридами різних культур або похідними від них ” [30]. Цей метод ґрунтується здебільшого на використанні відомостей з мистецько-архітектурної сфери та на стилістиці мурованого будівництва, його результати дослідження від початку є запрограмовані на те, що дерев'яне сакральне будівництво України є запозиченням від інших культур або сумішшю їхніх впливів. Прихильниками згаданих методів були Л.Даль, В.Суслов, Ф.Білоус, М.Ковальчук, пізніше Р.Бриковський, Патріарх Ярема та інші.

Дерев'яні церкви України досліджувалися також історико-генетичним (еволюційним) методом. Опираючись на логіку та особливості розвитку дерев'яної архітектурної конструктивної системи й користуючись генетичним методом, В.Щербаківський вважав основою розвитку дерев'яного будівництва башту, від якої пішли одно-, дво-, три-, п'яти-, дев'ятиверхі церкви; О.Новицький — що головна краса нашого будівництва, “трибанні церкви, що мають своє походження від звичайних трикамерних хат”, на основі яких вони еволюційно розвиваються до складних типів [31]; О.Уваров вважав українську дерев'яну архітектуру давньою та самобутньою, а найважливішим фактором генези дерев'яної церкви — природно-кліматичні умови [32].

Найяскравішою на основі цього методу є праця М.Драгана “Українські дерев'яні церкви”, побудована на “систематизації форм у злучі зо стилістичною аналізою”. Сама “систематизація” М.Драгана “збудована на цій засаді, що розвій йде завжди від форм і типів простих до більше складних”, що до XVI ст. “були усталені всі поодинокі типи, тому розгляд пам'яток у часовому порядку не може провадити до цілі, а топографія пам'яток, супроти переміщення форм, лише в деякій мірі може бути поміченою”. Фактично М.Драган провів своє дослідження на основі еволюційного методу, який “можна уявити собі у формі генеалогічного дерева. Одні типи церков давали життя кільком слідуючим, а ці в свою чергу ще іншим. Одночасно поодинокі типи впливали на себе і через змішання витворювали інші типи. Головним корінням і пнем, що достарчав соків для усього дерева, була прастара традиція народного дерев'яного будівництва ” [33].

Цей метод дав добрі результати щодо великої кількості типів дерев'яних церков. У 1937 р. його нещадно критикував В.Залозецький, який вважав, що “еволюційна метода механізує часто історичні явища”, бо “народна архітектура часоно змінювалася й тому вона є продуктом історії і нема причин звільнити її від сил, що в історії діють”; висунені на її основі тези, що “народне мистецтво в сумі незалежне від “зовнішніх історичних стилів”, має “свою внутрішню розвоюєву лінію від поганських аж до теперішніх часів” і наявність “тягності та континуальності народного будівництва в протилежності до монументальної архітектури” є сумнівною [34].

На методологічні засади досліджень кінця ХІХ – початку ХХ ст. також вплинула теорія визначного французького вченого Л.Куражо про те, що початки середньовічної архітектури треба бачити в передісторичних пам'ятниках дерев'яного будівництва і що виникнення стилів залежить винятково від ужитковості техніки й матеріалу. Ця теорія пізніше була підтримана концепцією про однакову цінність (при різному вагомому внеску в розвиток світової культури) усіх локальних культур, стала підґрунтям пошуку глибинних джерел (язичницьких традицій) і визначила необхідність розглядати українську архітектуру й культуру як етнокультурне утворення настільки давнє, як і народ, що їх створив. Такий підхід схилив дослідників до порівняльно-історичного та генетичного методів дослідження, до залучення ненаукової інформації та методів дослідження. На таких позиціях і відповідно методах дослідження стояли Г.Павлуцький, І.Шараневич, В.Щербаківський, О.Уваров, О.Новицький, Й.Стржиговський, Ф.Шміт, О.Повстенко, М.Драган, Г.Логвин, П.Юрченко та інші.

На необхідність різнобічного дослідження дерев'яних церков вказував Д.Антонович, який застосовував стилістичний і генетичний методи, обґрунтовуючи це тим, що “уся українська архітектура — це вислід впливів історичних стилів, передусім Заходу”, що розвиток форм української церкви: “знаходиться в процесі постійної еволюції”; “знаходять собі відгомін в будівництві мурованому...”; “кожен із загально європейських стилів... бароко, рококо, класицизм, знаходили собі втілення в українському церковному дерев'яному будівництві й модифікувалися в ньому відповідно до місцевого українського смаку” [35], що існував багатовіковий еволюційний “процес розвою української деревляної церкви від простої трьохзрубної до високо скомплікованої дев'ятизрубної” [36].

Такої самої думки дотримувався В.Січинський, зокрема, вважав, що необхідно “використати позитивні виследи всіх досі відомих шкіл і метод у приміненні до історії українського мистецтва” [37].

Атеїстична ідеологія, політичний підтекст досліджень в радянські часи диктували не тільки теми, що стосувалися конструктивно-технологічних особливостей, архітектурно-художнього образу дерев'яних церков, але й вимагали відповідної методології, яка не могла охопити всі аспекти вивчення сакрального дерев'яного будівництва. Вчені радянського періоду, обмежені методологічними засадами “радянського архітектурознавства”, свідомо уникали теми генези українських дерев'яних церков, разом з нею — генетичного та інших методів дослідження, зокрема, етнологічних досліджень церков, не виходили за рамки архітектурно-технічного й художнього аналізу, відокремили сакральну архітектуру від традиційної народної культури. У більшості випадків для з'ясування типів об'ємно-планувальних і конструктивних вирішень дерев'яних церков вони використовували метод систематизації форм у поєднанні із стилістичним аналізом.

Про це свідчить типологія дерев'яних церков, дзвіниць Г.Логвина від тризрубних, накритих “простим дво- або чотирихилим дахом”, до хрещатих “п'ятизрубних одно-, три-, п'яти-, багатoverхих церков” [38], характеристика дерев'яних церков за етнічними групами, школами та століттями П.Юрченка [39], систематизація дерев'яних церков Закарпаття на чотири групи за особливостями зовнішніх ознак П.Макушенка [40], виділення основних типів дерев'яних церков залежно від принципу пропорційності побудови плану та об'ємно-просторового вирішення І.Могитича [41]. При дослідженні українського дерев'яного будівництва С.Таранушенко обрав метод, умовно названий “аналітичним, основою якого є всебічне дослідження пам'ятки, “допит” не тільки джерел, але й самого твору, бо тільки так можна розкрити суть архітектурної споруди”. Фактично дослідник пішов шляхом монографічного опрацювання поодиноких пам'яток і пов'язаних з ними мистецько-історичних проблем з широким залученням різних методів дослідження.

Отже, результати студій українського сакрального будівництва залежали від методів і методологічних засад, які використовували дослідники у ХХ ст., якого вони світогляду дотримувались, до яких наукових шкіл належали і який мали фах. Через різні методологічні підходи та методи дослідження ми маємо принципові розбіжності в баченні витоків храмового зодчества, впливів інших культур і архітектурних стилів на формування дерев'яних церков тощо. Так, М.Драган на основі генетичного методу дослідження стверджує, що “ренесанс не відіграв більшої ролі в українському дерев'яному будівництві...”, він не зміг “змінити усталений уклад форм дерев'яного будівництва” [42]. Його підтримує Д.Антонович, стверджуючи що, ренесанс “не так глибоко вкорінився в українському мистецтві, як готика...”. В.Залозецький на основі стилістичного

методу доводить, що “власне на західних українських землях прийнявся так глибоко ренесанс ” [43]. Цю думку підтримує С.Таранушенко: “...в розвитку української монументальної дерев'яної архітектури... виразно відбилася філософія, естетика доби європейського (італійського) ренесансу ” [44]. Таких розбіжностей багато, особливо вчені розходяться в питанні щодо генези українських дерев'яних церков і впливів на їхнє формування різних чинників, вказують на необхідність правильного використання методів у дослідженні історії українського мистецтва [45].

Попередні дослідження методологічно застаріли, оскільки ґрунтувалися винятково на мистецько-архітектурних методах дослідження, які могли забезпечити лише одностороннє розв'язання якоїсь проблеми — стилю, мистецько-естетичної вартості архітектурно-планувальних вирішень тощо. Ці методи ґрунтуються на тематичній вибірці матеріалу й не охоплюють аналізом багато інших чинників, впливів, обставин, що діють в історії, природі, літургії, не враховують уявлення про світ, впливи соціально-політичних чинників, які часто визначали багатство типів українського сакрального будівництва; не можуть відтворити генезу національної дерев'яної архітектури, впливів, тяглість архітектурно-конструктивних вирішень тощо, встановити, чи українське дерев'яне будівництво є окремим національним феноменом, чи воно “постійно розвивалося, постійно змінювало свої форми, як це мусіло бути у європейського народу і, змінюючи стилі, кожен стиль переймало своєю національною традицією, яка справді кладе яскравий відбиток національної риси на кожен українську дерев'яну церкву, в якому б стилі її не було вибудовано” [46].

Ми поділяємо “усі досі відомі методологічні настановлення в студіях історії мистецтва” незалежно від того, до якої мистецької чи етнографічної школи вони належать, дотримуємося доцільності вживання багатьох методів з архітектурно-мистецьких і суміжних дисциплін, що дають різнобічні відповіді на поставлене питання.

Оскільки досвід досліджень ХХ ст., що ґрунтувався лише на вивченні архітектурно-мистецьких аспектів, не дав бажаних результатів, майбутні дослідження дерев'яних церков необхідно проводити на стику кількох дисциплін: архітектури – етнографії – історії церкви – географії. При цьому слід дотримуватися загальноприйнятої методи всіх європейських народів — територіального (топографічного) підходу до вивчення пам'яток, згідно з якою “всі пам'ятки мистецтва, які знаходяться на українських етнічних територіях належать історично до нашої культурної спадщини, без огляду, під яким впливом постали і хто їх сотворив” [47] без огляду, що сьогодні вони розташовані поза межами сучасної України. Цих засад дотримувалися

М.Грушевський, В.Січинський, В.Залозецький. Такий підхід у вивченні пам'яток був знехтуваний дослідниками радянських часів через політичні обставини, не був він “опанований українськими мистецтвознавцями і ще довгий час наша література не могла вийти з вузьких рамок етнографізму і провінціалізму” [48]. Підвалинами дослідження є монографічний спосіб опрацювання більшості дерев'яних церков та перегляд певних історично-мистецьких проблем в означених періодах, які творять основу історії українського мистецтва [49]. Політично-ідеологічний аспект та пов'язана з ним інтерпретація документів, явищ, датування вимагає сьогодні критичного аналізу праць попередників.

Вважаємо, що методологічні підходи до вивчення витоків, генези українського сакрального дерев'яного будівництва, спрямовані тільки на пошуки впливів на нас та нашу архітектуру (Схід чи Захід, Північ чи Південь), є хибними та вимагають заміни на неупереджені й незапрограмовані наукові результати. Дослідження повинні враховувати як чужі впливи на нашу архітектуру (язичницькі, візантійські, литовські, польські, сербські, моравські тощо), так і навпаки, наші впливи на “їхню”.

Методологічно не можна відокремлювати дерев'яну сакральну архітектуру від народного будівництва. Українські дерев'яні церкви є великою мірою народним мистецтвом, мають народний характер, їх будували майстри з народу, які споруджували хати, господарські споруди. Тому цю архітектуру слід визнати одним із об'єктів етнографічної науки та досліджувати в широкому контексті, а не тільки з позиції високого мистецтва. Про це свідчить сучасна наука багатьох країн та державні експерти при ЮНЕСКО, розуміючи під терміном “традиційна народна культура та фольклор” у широкому значенні “традиційну творчість груп та індивідуумів, яка включає мову, усну літературу, музику, танці, ігри, міфологію, обряди, звичаї, ремесла, архітектуру та інші види художньої творчості ” [50]. Водночас не можна розглядати українську сакральну архітектуру в рамках народного будівництва, бо вона є частиною світової культурної спадщини й має стильові ознаки всіх стилів.

Враховуючи те, що пам'яток дерев'яного сакрального будівництва до XVII ст. не збереглося і те, що іконографічний спосіб їхньої інтерпретації не є вичерпним для вирішення завдань в історії мистецтва та етнографії, відтворення генези, глибинних процесів і явищ, які мали місце в будівництві церков, необхідно здійснювати на основі залучення матеріалів і методик дослідження з археології, етнографії, географії, мовознавства та етнології. Насамперед, дослідження треба методологічно спрямовувати в русло глибинного вивчення архітектурно-будівельної термінології, важливої для

розв'язання багатьох завдань, пов'язаних з генезою та реконструкцією різних явищ [51].

У дослідженні необхідно опиратися на системний підхід, розроблений для вивчення змін у географії людини (функціональність, емпіричність, подвійність, замкненість) [52] та методи дослідження економічної географії (збір інформації, статистичне опрацювання, наочне представлення, дослідження розміщення об'єктів) [53].

Кожне із поставлених завдань вимагає своїх методів дослідження. Наприклад, складання словника архітектурно-будівельної термінології проводилося методами “слів і речей” та етимологічним, які використовуються при вивченні матеріальної культури, що дало можливість реконструювати “будівельні реалії” [54] й визначити їхній генетичний зв'язок з дерев'яним будівництвом інших країн, першоджерело та походження явища. На основі цього були одержані змістові, територіальні, історіографічні, хронологічні та архітектурні відомості про генезу архітектурно-будівельного явища. Використання історико-генетичної методики дозволяє залучати до історико-архітектурних досліджень широке коло позапрофесійної інформації (політично-економічного характеру; вплив географічно-кліматичних і зовнішньо-культурних умов; формування етнокультурно-психологічних особливостей суспільства тощо), яка разом із систематизаційно-типологічною методикою [55] дає можливість відтворення генези дерев'яного сакрального будівництва — виявлення прототипів, етапів розвитку, побудови гіпотетично можливих типів дерев'яних церков, з'ясування еволюції об'ємно-планувальних вирішень окремих архітектурних елементів, інтер'єру.

Оскільки сакральне дерев'яне будівництво виконує певні функції та піддається короткочасним або довготривалим впливам, що призводить як до консервації певних вирішень, так і до їхніх змін, вивчення дерев'яних церков ведеться синхронним і діахронним аналізом [56].

Синхронний аналіз вживається для пояснення причин змін у “відносно стабільних”, “рухомо стабільних” об'ємно-планувальних вирішеннях, а діахронний — для виявлення процесів (дії зовнішніх сил і власної енергії), що призвели до появи змін в об'ємно-планувальному, конструктивному, містобудівному вирішенні. Генезу церкви необхідно розглядати як суму складових, “стабільних” і “нестабільних”, що формують об'ємно-планувальне вирішення, тобто визначають генезу окремих елементів плану, об'єму, бані, одвірків, тощо.

Графічний метод застосовується в розробленні аналітичних таблиць, які наочно висвітлюють генезу, різні аспекти типології об'ємно-планувальних рішень дерев'яних церков. Метод графічної реконструкції об'ємно-

планувальних вирішень церков використовується і для відтворення археологічних об'єктів, словесного опису церкви в джерелі інформації, і для систематизації фотографічних матеріалів, реконструкції певних явищ, пов'язаних з церковним будівництвом.

Картографічний метод вживається для з'ясування впливу природних чинників на сакральне будівництво, уточнення розповсюдження та побутування певних типів церков, визначення архітектурно-етнографічного районування на основі сакрального будівництва. Стилистичний метод використовується для уточнення впливу зарубіжного мистецтва та виявлення цього впливу в дерев'яному будівництві, з'ясуванні місця та значення сакрального дерев'яного будівництва у світовій спадщині.

Такий методологічний підхід до вивчення теми є виправданим, він диктується тим, що сакральна архітектура є багатоплановим об'єктом, що переплітається з низкою наукових дисциплін: етнографією, мовознавством, географією, архітектурою, дозволяє розглянути проблему в комплексі й водночас висвітлити низку невідомих або недостатньо вивчених аспектів і питань сакрального дерев'яного будівництва.

Література

1. Січинський В. Дзвіниці і церкви Галицької України XVI–XIX ст. Збірки національного музею у Львові.— Львів: НМ у Львові, 1925.— С. 30.
2. Там само.
3. Антонович Д. Скорочений курс історії українського мистецтва (рукопис).— Прага: Вид-во українського університету, 1923.— С. 112.
4. Січинський В. Українське дерев'яне будівництво й методи його дослідження // *Slovník I Zjezdu slovaských geografů a etnografů*, 1924.— Praha, 1926.— S. 361–366.
5. Січинський В. Дзвіниці і церкви...— С. 32–33; Його ж. Історія українського мистецтва: Архітектура.— Нью-Йорк: Наукове товариство ім. Шевченка в Америці, 1956.— Т. 1.— С. 5–6; Тарас Я. Методи дослідження в наукових працях Володимира Січинського // Володимир Січинський та Україна: Матеріали міжнар. конф.— К.: Абрис, 1996.— С. 120–128.
6. Залозецький В. Про задачі історика українського мистецтва // *Літературно-Науковий Вісник*.— Львів, 1928.— № VII–VIII.— С. 284–293; № IX.— С. 34–43; *Zaloziecky W. R. Gotische und Barocke Holzkirchen in der Karpatenländern*.—Wien: Krystall-Verlag Ges. M. V. H., 1926.— S. 10-11; Драган М. Українські дерев'яні церкви. Генеза і розвій форми: В 2 ч.— Львів: НМ у Львові, 1937.— Ч. 1.— С. 17–20.
7. Тарас Я. Вклад професора Д.Антоновича в написання історії українського мистецтва // *Українське мистецьке середовище в міжвоєнній Чехословаччині*.— Прага: Národní knihovna ČR, 2005.— С. 65–76.

8. Таранушенко С. Монументальна дерев'яна архітектура Лівобережної України.— К.: Будівельник, 1976.— С. 16.
9. Kowalczyk M. Drewniane cerkwie w Drohobyczu i w Rozdole // Zabytki sztuki w Polsce.— Lwów, 1885–1886; Шцинский Е. Исчезающий типъ деревянныхъ церквей Подоліи // Труды Подольскаго Церковнаго Историко-Археологическаго Общества.— Вып. X.-Каменецъ-Подольскъ: Типографія С.П.Киржацкаго, 1904.— 24 с., 12 с. фото; Волковъ Ф.К. Старинныя деревянныя церкви на Волыни // Матеріали по етнографіи Россіи подъ ред. Ф.К.Волкова.— Т.1.— СПб.: Изд. Русск. музея Импер. Александра III,— 1910.— С. 21–33; Щербаківський В. Церкви на Бойківщині // Записки НТШ.— Львів: Накладом НТШ, 1913.— Т. СХІV.— Кн. II.— 26 с.; Січинський В. Дзвіниці і церкви...— С. 30–42; Драган М. Подрібні таблиці опису хоч чим будь замітніших церковних будов Львівсько-Кам'янець-Подольського Владичства з Візитації Канонічних М.Шадурського і ін. 1726–1784 pp. // В доповненні книжки В.Січинського, “Дзвіниці і церкви...”— С. 9–29; Цинкаловський О.Л. Волинські деревляні церкви (XVII–XVIII ст.) // Відбитка з “Життя і Знання”.— Львів: Діло, 1935.— Ч. 4.— 15 с.
10. Січинський В. Дзвіниці і церкви...— С. 33; Залозецький В. Про задачі історика...— С. 284–285.
11. Solecki E.L. Nasze budowle pamiątkowe w Galicyi // Rocznik Samborski G.Kohna.— Przemyśl, 1882.— Nr. VII.— S. 9.; Dzieduszycki W. Fara łacińska i cerkiew św. Jura w Drohobyczu // Przegląd Archeologiczny. Organ c. k. Konserwatorii pomników i Towarzystwa archeol. kraj. we Lwowie.— Lwów: Nakładem Towarzystwa archeologicznego krajowego we Lwowie.— Lwów, 1883.— Zesz. I.— 6 s.; Kowalczyk M. Drewniane cerkwie...— S. 17.
12. Шцинский Е. Исчезающий типъ...— 24 с. ; 12 іл.
13. Драган М. Перлина бойківської архітектури у Львові // Новий час.— 1930.— № 128.
14. Ковачовичова-Пушкарьова Б., Пушкар І. Дерев'яні церкви східного обряду на Словаччині // Науковий збірник музею української культури у Свиднику.— Пряшів: Свидницький музей української культури, 1971.— 526 с.; Кармазин-Каковський В. Мистецтво лемківської церкви // Праці філософічно-гуманітарного факультету.— Рим: Український католицький університет ім. св. Климента Папи, 1975.— 308 с.; Його ж. Архітектура бойківської церкви // Наукове Товариство ім. Шевченка. Історично-філософічна секція.— Нью-Йорк-Філадельфія: Бойківщина, 1987.— Т.204.— 223 с.; Brykowski R. Łemkowska architektura cerkiewna // Łemkowie w historii i kulturze Karpat.— Cz. 2.— Sanok: Muzeum budownictwa ludowego w Sanoku, 1994.— 174 s. + 152 fot.
15. Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР: В 4 т.— К.: Будівельник, 1983–1986.— Т. 2: Закарпатская область, Ивано-Франковская область — С. 158–251.— Т. 3: Львовская область — С. 85– 235.— Т. 4: Черновицкая область —

- С. 336–369; Логвин Г.Н. По Україні: Старовинні мистецькі пам'ятки.— К.: Мистецтво, 1968.— 462 с.; Його ж. Украинские Карпаты: Книга-спутник по памятникам деревянной архитектуры XIII–XVIII вв. горных и предгорных р-нов Львовской, Закарпатской, Ивано-Франковской и Черновицкой обл. Украины.— М.: Искусство, 1973.— 190 с.; Його ж. Украина и Молдавия. Справочник-путеводитель.— М.: Искусство – Лейпциг: Эдицион, 1982.— 454 с.; Поп И.И., Поп Д.И. В горах и долинах Закарпатья.— М.: Искусство, 1991.— 135 с.; Гоберман Д.Н. По Гуцульщине.— Искусство, 1979.— 166 с.; Його ж. По северной Буковине.— Л.: Искусство, 1983.— 176 с.; Макушенко П.И. Народная деревянная архитектура Закарпатья (XVIII – нач. XX века).— М.: Стройиздат, 1976.— 160 с.; Юрченко П. Дерев'яна архітектура України.— К.: Будівельник, 1970.— 192 с.; Могытыч И., Слипченко Н. Церковь в Колодном // Архитектурное наследие. Вып. 26.— М.: Стройиздат, 1978.— С. 93–101.
16. Таранушенко С. Монументальна дерев'яна...— 336 с.
17. Тарас Я. Досвід вивчення витоків української дерев'яної сакральної архітектури // Народнознавчі зошити.— Львів, 2003.— Зощ. 1–2.— С. 276–283; Його ж. Вклад професора Д.Антоновича...— С. 65–76.
18. Базен Ж. История истории искусства: От Вазари до наших дней. Пер. с фр. / Послесл. и общ. ред. Ц.Г.Арзаканяна.— М.: Прогресс – Культура, 1994.— С. 130.
19. Базен Ж. История истории...— С. 118.
20. Залозецький В. Українське дерев'яне будівництво і його відношення до історичних стилів // Дзвони.— Львів, 1937.— Ч. 11–12.— С. 457–464.
21. Riegl A. Stilfragen.— Berlin, 1893; Dvorák M. Kustgeschichte als Geistesgeschichte.— Wien, 1924.
22. Załoziecky W.R. Gotische und barocke Holzkirchen in den Karpaten Ländern.— Wien: Krystall-Verlag Ges. M. B. H., 1926.— 126 s.
23. Залозецький В. Про задачі історика...— № VII–VIII.— С. 284–293; № IX.— С. 34–43.
24. Залозецький В. Українське дерев'яне...— С. 458.
25. Mencl V. Ukrainische Holzkirchen // Slavische Rundschau.— 1937.— № 5; Його ж. Konstrukce dřevěných kostelů // Národopisný věstník československý.— Praha, 1929.— Roč. XXII.— S. 143–159.
26. Бабій Ю. Бойківська церква (Спроба підходу до питання повстання і розвитку архітектурних форм) // Культура і мистецтво. Видання мистецько-історичного семінару при Богословській Академії у Львові, 1939.— № 1.— С. 18–35.
27. Залозецький В. Українське дерев'яне...— С. 458; Його ж. Про задачі історика...— С. 285.
28. Павлуцкий Г.Г. Деревянные и каменные храмы // Древности Украины.— К.: Издание Императ. археолог. об-ва.— 1905.— 124 с.
29. Драган М. Українські деревляні церкви...— С. 18.

30. Гончаренко М. Досвід історичних досліджень архітектури українських храмів за вибраними працями кінця XIX – початку XX ст. // Архітектурна спадщина України. Вип. 3.— Ч. 2: Питання історіографії та джерелознавства української архітектури / За ред. В.Тимофієнка.— К.: Українознавство, 1976.— С. 213–219.
31. Щербаківський В. Архітектура у різних народів.— Львів: Накладом “Народного Слова”, 1909.— С. 205–234; Його ж. Дерев’яні церкви на Україні і їх типи // Записки НТШ.— 1906.— Т. 84.— С. 10–32; Новицький О.П. До питання про походження дерев’яної української архітектури // Ювілейний збірник на пошану академіка Дмитра Івановича Багалія з нагоди сімдесятої річниці життя та п’ятдесятих роковин наукової діяльності.— К.: Українська академія наук, 1927.— С. 152–160; Його ж. Черты самобытности въ украинскомъ зодчествѣ // Труды XIV археологического съѣзда в Чернигове.— Т. II.— М., 1911.— С. 52–72.
32. Уваровъ А.С. Объ архитектурѣ первыхъ деревянныхъ церквей на Руси // Труды II археол. съѣзда в Петербурѣ.— Вып. 1.— СПб.: Императорская Академія Наукъ, 1876.— 24 с.
33. Драган М. Українські дерев’яні...— Ч. 1.— С. 17–20.
34. Залозецький В. Українське дерев’яне...— С. 459–461.
35. Антонович Д. Скорочений курс...— С. 108–122.
36. Антонович Д. Із історії церковного будівництва на Україні.— Вип. 1.— Прага: Видавництво Українського історико-філологічного товариства в Празі, 1925.— С. 9.
37. Січинський В. Історія українського...— Т. 1.— С. 5.
38. Логвин Г.Н. Архітектура культових споруд (церкви і дзвіниці) // Нариси історії архітектури Української РСР (Дожовтневий період).— К.: Державне видавництво з будівництва і архітектури УРСР, 1957.— С. 208–231.
39. Юрченко П.Г. Дерев’яна архітектура України...— 192 с.
40. Макушенко П. Народная деревянная архитектура Закарпатья...— 160 с.
41. Могитич І.Р. Громадські споруди: Дзвіниці. Церкви // Гошко Ю.Г., Кіщук Т.П., Могитич І.Р., Федака П.М. Народна архітектура Українських Карпат XV – XX ст.— К.: Наук. думка, 1987.— С. 206–236.
42. Драган М. Українські дерев’яні...— Ч. 1.— С. 111.
43. Залозецький В. Дві історії українського мистецтва // Стара Україна.— Львів, 1925.— № VII–X.— С. 164.
44. Таранушенко С. Монументальна дерев’яна...— С. 10.
45. Залозецький В. Дві історії...— С. 163–167; Його ж. Українське дерев’яне...— С. 457–464; Його ж. Про задачі історика...— № VII–VIII.— С. 284–293; № IX.— С. 34–43.
46. Антонович Д. Скорочений курс...— С. 110, 111.
47. Залозецький В. Про задачі історика ...— № VII–VIII.— С. 284–293; № IX.— С. 34–43.
48. Січинський В. Історія українського...— С. 6.

49. Січинський В. Дзвіниці і церкви...— С. 33; Залозецький В. Про задачі історика...— С. 284–285.
50. Восточно-славянский фольклор. Словарь научной и народной терминологии.— Минск: Наука і тэхніка, 1993.— С. 377.
51. Тарас Я. Українська сакральна дерев'яна архітектура. Ілюстрований словник-довідник.— Львів, 2006.— 492-493 с.
52. Langton J. Potentialities and problems of adopting a systems approach to the Study of change in human geography, "Progress in Geography" // International Reviews of Current Research.— 1972.— Vol. 4.— P. 127–179; Новые идеи в географии: В 2 т.— М.: Прогресс, 1976.— Т. 2.: Городские системы и информатика.— 247 с.
53. Тойн П., Ньюби П. Методы географических исследований: В 2 вып.— М.: Прогресс, 1972.— Вып. 1: Экономическая география.— 271 с.
54. Грушевський М. Історія України-Руси.— К.: Наук. думка, 1991.— Т. 1.— С. 272.
55. Автором розроблялось у рамках державної теми "Розробка системи опису та класифікації об'єктів етнічної спадщини Полісся для вводу в автоматизовану систему". Архів ІН НАНУ.
56. Новые идеи в географии: В 2 т.— М.: Прогресс, 1976.— Т. 2: Городские системы и информатика.— С. 14–16.

Аннотация

Рассматривается методика исследования, методы какими исследуются деревянные храмы.

Ключевые слова: методика, методы исследования, деревянные церкви.

Annotation

In the article are considered some methodical approaches and methods used in research-works on wooden temples.

Key-words: methodical treatment, methods of research-works, wooden churches.